

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 70.895.013
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

ВІДГУК

офіційного опонента кандидатки юридичних наук, доцентки,
адвокатки Логвінової Марії Володимирівни
на дисертацію Лучковського Валентина Вікторовича
на тему
«Фактичні шлюбні відносини у сімейному праві»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право

Сьогодні в намаганні осучаснити регулювання права на сім'ю відбувається зіткнення традиційних та сучасних підходів до форм організації сімейного життя, що в контексті адаптування українського законодавства до стандартів Європейського союзу та реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, обумовлює проведення аналітичних досліджень як способів нормативного вираження права особи на сім'ю, так й реалізації цього права.

Видається, що в науці сімейного права завжди актуальними будуть дослідження, що висвітлюють підстави створення сім'ї, серед яких жвавий інтерес викликають не тільки інститут шлюбу, й фактичні шлюбні відносини. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу в сучасному світі досить поширене явище, обумовлене: (а) небажанням вступати у формалізовані відносини (шлюб); (б) підготовкою наречених до створення сім'ї (можливий етап відносин наречених перед офіційною реєстрацією шлюбу; так званий «передшлюбний, випробувальний етап»); (с) неможливістю осіб укласти шлюб, зокрема в силу релігійних переконань, або «не перебування у зареєстрованому шлюбі з технічних питань» (рішення ЄСПЛ у справі Муньос Діас проти Іспанії (*Munoz Diaz v. Spain*) (№ 49151/07; 08.12.2009 р.) за

зверненням громадянки Іспанії, яка належала до ромської спільноти, та уклала із нареченим шлюб за ромським обрядом); (d) утвердженням у суспільстві плюралістичного погляду щодо свободи у сфері особистого життя.

З огляду на можливість вільного вибору форми співжиття жінки і чоловіка (чи то традиційної – реєстрація шлюбу в органі державної реєстрації актів цивільного стану, чи то альтернативної – проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, так звані інші сімейні союзи), фактичні шлюбні відносини все частіше стають об'єктом правових досліджень. Тільки за останні чотири роки в Україні було захищено дві кандидатські та одна докторська дисертації, в яких досліджувався інститут фактичних шлюбних відносин¹, не враховуючи різноманіття фахових статей з окресленої тематики. При цьому в міру накопичення різнопланових наукових розвідок, які мають наукове і практичне значення, аналіз опрацьованих досліджень констатує, що сталих чітких уявлень про те, що таке «фактичні шлюбні відносини», у суспільстві не склалося. Тим часом практична реалізація положень сімейного законодавства, які врегульовують майнові правовідносини жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі (ст.74 СК України), право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою (ст.91 СК України), стикається з труднощами, викликаними саме неформальним характером відносин, про які йдеться, неможливістю чіткого визначення часових рамок існування таких відносин, фіксації їх початку та припинення. Водночас із запровадженням у ч.2 ст. 9 СК України можливості врегулювання відносин осіб, які проживають однією сім'єю, за допомогою договору, значно зростає потреба в теоретичному осмисленні інституту фактичних шлюбних відносин та розробці відповідних загальнонаукових понять.

¹ Мельниченко Ю. О. Матеріальні та процесуальні аспекти фактичних шлюбних відносин. Дис. ... канд.юр.наук. Спец.: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2020; Ревуцька І. Е. Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика. Дис. ... канд.юр.наук. Спец.: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Івано-Франківськ, 2018; Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика. Дис. ... докт.юр.наук. спец.: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2018. 480 с.

Заради справедливості слід зауважити, що незаперечний інтерес до питання не стільки регулювання фактичних шлюбних відносин, скільки здійснення та захисту прав і обов'язків учасників цих відносин, проявляють й практики в особі адвокатської спільноти. Зокрема, досить частими є організації та проведення в рамках діяльності Центру сімейного права ВША НААУ круглих столів, вебінарів, присвячених таким темам, як: фактичні шлюбні відносини, одностатеві шлюби, партнерство у зарубіжних державах (10.09.2021 р.²); партнерський договір як альтернатива реєстрації шлюбу: реальний інструмент чи маркетинговий хід? (27.09.2021 р.³); особливості поділу майна чоловіка та жінки, що проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою (20.10.2021 р.⁴).

Обрана до виконання наукового пошуку дисертантом тема дослідження є актуальною й з огляду на останні тенденції в обговоренні питання рекодифікації Цивільного кодексу України.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом наукових праць, сімейного та цивільного законодавства, а також матеріалів судової практики.

Слід відмітити грамотне виокремлення об'єкта та предмета дослідження, що дозволило дисертанту сформулювати завершену наукову ідею, обґрунтувати авторські твердження та пропозиції. Метою роботи є вирішення наукової проблеми, що полягає в розробці концепції врегулювання інституту фактичних шлюбних відносин та формуванні на її основі наукових висновків і практичних пропозицій, спрямованих на розвиток вітчизняної доктрини сімейного права й удосконалення чинного сімейного та цивільного законодавства України. Вказану мету вдалося досягти шляхом вирішення таких задач: виявлення

² URL: <https://unba.org.ua/events/2185-vebinar-institut-shlyubu-ta-faktichni-shlyubni-vidnosini-odnostatevi-shlyubi-ta-partnerstva-u-zarubizhnih-derzhavah.html>

³ URL: <https://unba.org.ua/events/2225-kruglij-stil-na-temu-%C2%ABpartners-kij-dogovir-yak-al-ternativa-reestracii-shlyubu-real-nij-instrument-chi-marketingovij-hid-%C2%BB.html>

⁴ URL: https://www.youtube.com/watch?v=Lv9NUODFPk&ab_channel=%D0%93%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%BE

особливостей генези та сучасного стану регулювання фактичних шлюбних відносин; визначення ідентифікаційних ознак фактичних шлюбних відносин; розкриття змісту майнових та немайнових правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах; виокремлення інших правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах; розробки рекомендацій по вдосконаленню сімейного та цивільного законодавства щодо регламентації фактичних шлюбних відносин.

Проблеми, які розкриті у дисертаційній роботі, проаналізовані на високому методологічному рівні, що в значній мірі обумовлено достатньою широкою дослідженою джерельною базою. Зміст кваліфікаційної наукової праці В.В.Лучковського свідчить про ґрунтовне опрацювання чинного законодавства, монографій, статей у фахових виданнях, матеріалів судової практики. Джерельна база дисертації включає 242 найменування, що є достатнім для досягнення поставлених задач наукового дослідження.

Під час дослідження дисертантом було застосовано систему методів наукового пізнання, у тому числі загальнонаукові (діалектичний, формально-логічний, системно-структурний) та спеціальні (історико-правовий, порівняльно-правовий). Застосування вказаних методів доцільно та у взаємозв'язку дозволило не тільки досягти поставленої мети та задач дослідження, але й обґрунтувати авторські висновки, розробити пропозиції щодо удосконалення сімейного законодавства України.

Структура дисертації обумовлена метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, 3 розділів, які охоплюють 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та чотирьох додатків.

Перший розділ роботи автор присвятив дослідженню правової природи фактичних шлюбних відносин. Зокрема, дисертант раціонально розмежував природу фактичних шлюбних відносин від шлюбних правовідносин, окремо зупинившись на понятті та ознаках сім'ї (с.30-35); чітко систематизував ознаки фактичних шлюбних відносин із детальною їх характеристикою; обґрунтував доцільність термінологічного позначення позашлюбних відносин жінки та

чоловіка словосполученням «фактичні шлюбні відносини» (с.36-42). Результати проведеного в підрозділі 1.2 історичного дослідження дозволили автору прогнозувати подальшу тенденцію розвитку фактичних шлюбних відносин в Україні, яка, на думку науковця, полягає в неминучості законодавчого визнання фактичних шлюбних відносин найближчим часом. Здобувачем проведено аналіз іноземного законодавства в частині регулювання фактичних шлюбних відносин та акцентовано увагу на рішеннях Європейського Суду з прав людини, в яких сім'я не зводиться тільки до подружніх відносин, а може охоплювати інші зв'язки, що існують *defacto*.

В розділі другому дисертації В.В.Лучковський дослідив особливості права спільної сумісної власності учасників фактичних шлюбних відносин на майне, набуте за час перебування у таких відносинах. При цьому дисертантом, з посиланням на матеріали судової практики в якості наочного підтвердження, правильно акцентовано увагу на тому, що законом правовий статус майнових правовідносин законного і фактичного шлюбу майже зрівняно лише з однією відмінністю: у зареєстрованому шлюбі доводити нічого не потрібно, а при застосуванні ст. 74 СК України слід довести, що чоловік та жінка проживають однією сім'єю і не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому зареєстрованому шлюбі. Окремо в цьому розділі автор зупиняється на питаннях реалізації права на утримання та права на спадкування у фактичних шлюбних відносинах. Зроблено обґрунтовані висновки про доцільність запровадження інституту договору фактичного подружжя, який для фактичного подружжя зумовлюватиме презумпцію виникнення фактичних шлюбних відносин з моменту укладання відповідного договору та їх припинення – з моменту його припинення (с.119-122, 124 дисертації).

Дослідження питання щодо правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах немайнового характеру знайшло своє висвітлення у третьому розділі дисертації, а саме: визначені та охарактеризовані особисті немайнові права та обов'язки фактичного подружжя, які чітко визначені у нормах сімейного законодавства; виокремлені особисті немайнові права та обов'язки учасників фактичних шлюбних відносин, непоіменовані в СК

України; сформульовані підстави припинення фактичних шлюбних відносин; зацентовано увагу на особливому порядку припинення фактичних шлюбних відносин (с.166-167 дисертації).

У висновках за результатами проведеного дослідження сформульовано низку теоретичних положень, а також пропозицій і рекомендацій для законодавчого регулювання фактичних шлюбних відносин.

Таким чином, структура дисертаційного дослідження логічна, розділи та підрозділи взаємопов'язані між собою. Обрана структура дисертації дозволила здобувачу продемонструвати глибинні знання у сфері сімейно-правового регулювання фактичних шлюбних відносин та додатково підсилити сучасне бачення сім'ї не тільки в ракурсі подружніх відносин, а й інших зв'язків, що існують defacto.

При розподілі основного тексту розділів на підрозділи автор дотримався таких вимог як пропорційність і доцільність. Дисертант послідовно виклав матеріал, переважно вірно, співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, що дозволило сформулювати наукові висновки та запропонувати пропозиції до зміни сімейного та цивільного законодавства України.

Варто також зауважити, що дисертаційна робота виконана із дотриманням наукового стилю, характеризується логічним та послідовним викладом думок автора. Здобувачу вдалося сформулювати авторське бачення правової природи фактичних шлюбних відносин шляхом опрацювання значної кількості вітчизняних науково-теоретичних та монографічних робіт у сфері регулювання шлюбних і сімейних правовідносин, з одночасним дотриманням принципу толерантності ведення наукової дискусії.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукова новизна дисертації Лучковського Валентина Вікторовича полягає в тому, що за змістом ряд розглянутих питань досліджені вперше у взаємозв'язку із сучасними змінами у прецедентній практиці Європейського Суду з прав людини та з урахуванням правозастосовної практики (с.82-85 дисертації). При написанні дисертаційного дослідження автором враховані положення як національного законодавства, так

і законодавчих положень окремих зарубіжних держав (Бельгії, Іспанії, Польщі, Португалії, США, Франції, Угорщини, Швеції) (с. 85-93). Завдяки тому, що автор критично проаналізував теоретичний та практичний матеріал йому вдалося оновити підхід до дослідження значного кола проблем у сфері регулювання фактичних шлюбних відносин.

Більшість положень і висновків, що винесені автором на захист, є новими або містять достатню частку новизни. Зокрема, В.В.Лучковський пропонує запровадити в законодавчий обіг поняття «учасники фактичних шлюбних відносин», під якими розуміє жінку та чоловіка, які добровільно, без примусу вступають у правовідносини з метою виникнення сімейних прав та обов'язків, однак які не зареєстрували їх як шлюб у органах державної реєстрації актів цивільного стану (с. 59 дисертації).

Дисертант доречно аргументував необхідність запровадження інституту «договору фактичного подружжя» (с.119-122 дисертації). Обґрунтованим є також положення про необхідність державної реєстрації таких договорів у окремому реєстрі (с.124 дисертації).

З метою усунення дискримінації учасників фактичних шлюбних відносин, які повною мірою зрівняні у правовому статусі в аспекті володіння, користування та розпорядження набутим майном, а також реалізації аліментних зобов'язань, дисертант пропонує надати їм права спадкоємців за законом першої черги. Також прийнятною для обговорення є теза здобувача про надання фактичному подружжю можливості скласти заповіт подружжя, що дозволить краще захистити їх права як власників набутого у фактичних шлюбних відносинах майна (с.150 дисертації).

Слід погодитися з пропозицією здобувача вдосконалити положення ст. 126 СК України щодо визначення походження дитини від батька за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою. Виправданим видається твердження автора, що якщо мати дитини перебуває у фактичних шлюбних відносинах, закріплених договором фактичного подружжя, батьком дитини записується інший учасник договору (аналогічно тому, як при народженні дитини, мати якої перебуває у зареєстрованому шлюбі, батьком

дитини записувався б інший з подружжя) (с.157 дисертації). В такому випадку, на погляд автора, були б максимально захищені права дитини, народженої у фактичних шлюбних відносинах. У цьому контексті здобувач передбачає випадки, коли дитина може народитися до спливу десяти місяців після припинення дії договору фактичного подружжя, і слушно визначає її походження від такого подружжя. У разі, якщо на момент народження дитини, договір фактичного подружжя діє, однак фактичні шлюбні відносини фактично припинені, особа, записана батьком дитини, на думку дисертанта, повинна подати позов про оспорювання батьківства.

Окремо в роботі приділяється увага можливості спільного усиновлення дитини учасниками фактичних шлюбних відносин (с.161-164 дисертації).

Раціональною видається пропозиція дисертанта закріпити окрему статтю у СК України, яка б визначала, що фактичні шлюбні відносини припиняються внаслідок смерті одного з учасників фактичних шлюбних відносин або оголошення його померлим (с.166 дисертації). Слушним також є твердження автора, що фактичні шлюбні відносини можуть бути припинені з ініціативи обох або одного із їх учасників, якщо вони не мають спільних дітей. У разі наявності між учасниками фактичних шлюбних відносин договору фактичного подружжя, фактичні шлюбні відносини, на думку дисертанта, можуть бути припинені лише шляхом припинення цього договору.

Заслуговує на увагу науковий інтерес В.В.Лучковського до гострих, відкритих до обговорення питань, що мають місце в науці сімейного права. Так, здобувач виправдано зупиняється на необхідності висловити авторське розуміння таких правових категорій як сім'я (с.30-35 дисертації), цивільне партнерство (с.34 дисертації), презумпція батьківства (с. 154-155 дисертації).

Зауваження та пропозиції за змістом дисертації. За результатами ознайомлення із текстом дисертації можна відзначити, що детальний та виважений підхід до обраної тематики дозволив В.В.Лучковському сформулювати авторський підхід до вироблення наукової концепції у питанні фактичних шлюбних відносин та висловити певну кількість схвальних пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваних відносин.

Разом із переконливим переліком позитивних характеристик дисертаційного дослідження, для об'єктивності експертизи представленої роботи потрібно відмітити наявність певних дискусійних моментів, щодо яких слід окремо висловити протилежне науково-обгрунтоване бачення.

1) У п. 1 новизни автор пропонує осіб (жінку та чоловіка), які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, позначати поняттям «учасники фактичних шлюбних відносин». Така назва суб'єктів фактичних шлюбних відносин видається занадто узагальнюючою. Сімейний кодекс України, визначаючи коло учасників сімейних відносин, в ст. 2 чітко їх поіменовує – подружжя; батьки (матір, батько дитини); дитина (діти); усиновлювач та усиновлений; баба, дід, прабаба, прадід; внуки, правнуки; рідні брати та сестри; мачуха, вітчим, падчерка, пасинок; інші члени сім'ї. Поява ще одних учасників як правової категорії в СК України, з огляду на пропозицію дисертанта доповнити кодекс статтею 26¹ «Учасники фактичних шлюбних відносин. Момент виникнення сімейних прав та обов'язків», видається не логічною з позицій юридичної техніки. З врахуванням пропозиції В.В.Лучковського нормативно запровадити в СК України інститут договору фактичного подружжя (с.223), назва жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою фактичним подружжям, видається більш прийнятною. Крім того, пропонуючи доповнити СК України статтею 26¹, автор упускає з поля зору необхідність внесення відповідних змін до ст. 2 СК України.

У цьому ж контексті звертає на себе увагу пропозиція дисертанта доповнити статтю 21 СК України новою частиною другою такого змісту: «2. Фактичні шлюбні відносини – це сімейний союз жінки та чоловіка, правовідносин між якими, спрямовані на виникнення сімейних прав та обов'язків, однак які не зареєстровані у органах державної реєстрації актів цивільного стану» (с.220 дисертації). Насамперед, додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації потребує позиція автора визначити правовідносини через категорію союз; до того ж, пропонована дисертантом нова назва розділу II СК України в редакції: «Шлюб та інші сімейні союзи

жінки та чоловіка. Права та обов'язки подружжя, учасників інших сімейних союзів жінки та чоловіка», в якому структурно розміщена ст. 21, не співзвучна із пропонуваним визначенням фактичні шлюбні відносини. Більш логічним видається формулювання ч. 2 ст. 21 СК України через запропоновану автором категорію фактичне подружжя як добровільний моногамний союз жінки та чоловіка, не зареєстрований в органах державної реєстрації актів цивільного стану, який заснований відповідно до моральних засад з метою створення сім'ї.

2) В п. 4 наукової новизни кваліфікаційної роботи дисертант пропонує запровадити інститут «договору фактичного подружжя» як *альтернативу шлюбному договору для учасників фактичних шлюбних відносин (виділено мною – М.Л.)*. Важко погодитись з тезою автора про те, що договір фактичного подружжя слід розглядати як альтернативу шлюбному договору. На стор. 119-121 дисертації здобувач визначає, що: 1) договір фактичного подружжя покликаний регулювати майнові відносин між фактичним подружжям; 2) договір фактичного подружжя може стосуватися різного кола майнових прав та обов'язків, в тому числі щодо правового режиму майна, порядку володіння, користування та розпорядження ним, щодо визначення та реалізації аліментних зобов'язань, може містити будь-які умови, крім тих, щодо яких передбачені обмеження у договірному регулюванні сімейних відносин; 3) укладення та реєстрація договору фактичного подружжя можна визначати як презумпцію наявності фактичних шлюбних відносин; 4) припинення відповідного договору фактичного подружжя може свідчити про припинення фактичних шлюбних відносин; 5) в договорі можна передбачити положення, відповідно до яких «якщо мати дитини перебуває у фактичних шлюбних відносинах, закріплених договором фактичного подружжя, батьком дитини записується інший учасник договору (аналогічно тому, як при народженні дитини, мати якої перебуває у зареєстрованому шлюбі, батьком дитини записувався б інший з подружжя) (стор.157-158 дисертації). Крім того, на стор.157 рукопису автор стверджує, що реєстрація укладення та припинення договору фактичного подружжя має стати «альтернативою державної реєстрації укладення та припинення шлюбу і по суті передбачала б презумпцію наявності фактичних шлюбних відносин у період дії

договору фактичного подружжя». Такий авторський підхід до досліджуваної договірної конструкції наводить на думку про те, що не закон, а саме договір виступає єдино можливим регулятором відносин жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, без реєстрації шлюбу. Власне аналіз законодавства ряду іноземних країн дозволяє стверджувати, що особи, які прагнуть узаконити свої сімейні відносини поза шлюбом, можуть це зробити шляхом укладення договору про спільне проживання з його подальшою реєстрацією у компетентних органах влади (Греція, Франція, Швеція). Видається, що договір фактичного подружжя (назва запропонована В.В.Лучковським) має бути не «альтернативою шлюбного договору для учасників фактичних шлюбних відносин», а легітимним регулятором фактичних шлюбних відносин.

3) В роботі, досліджуючи правову природу фактичних шлюбних відносин, В.В.Лучковський абсолютно грамотно опрацьовує їх ознаки, серед яких зокрема виокремлює строк, тобто період існування фактичних шлюбних відносин, коли жінка та чоловік перебувають у сімейних відносинах без реєстрації шлюбу (с. 21, 40, 59 дисертації). При цьому автор в розділі 1 не розглядає за необхідне визначити цей строк у конкретному часовому проміжку. Більше того, на стор.59 рукопису здобувач зазначає, що строк має фактичне значення для відмежування фактичних шлюбних відносин від інших форм співжиття (при цьому конкретних прикладів такого відмежування в кваліфікаційній роботі не наведено), однак не має значення для надання фактичним шлюбним відносинам правової охорони з боку суду. Проте вже на стор.128 дисертації В.В.Лучковський пропонує встановити мінімальний строк перебування у фактичних шлюбних відносинах для отримання права на утримання в порядку ст. 91 СК України в один рік. Водночас в тексті рукопису автор аналізує матеріали судової практики, в яких короткотривалими строками перебування у фактичних шлюбних відносинах суди визнають відносини у часовими проміжку 2-3 роки спільного проживання (с.127-128 дисертації). З огляду на зазначене, пропозиція дисертанта встановити строк перебування у фактичних шлюбних відносинах для отримання права на утримання в порядку ст. 91 СК України саме в один рік видається не аргументованою.

4) Досліджуючи право на утримання у фактичних шлюбних відносинах, В.В.Лучковський пропонує урівняти правовий статус учасників фактичних шлюбних відносин із правовим статусом подружжя у зареєстрованому шлюбі під час вирішення судом справ щодо утримання (с.140 дисертації). Зокрема, на стор.137 рукопису здобувач порушує питання щодо дискримінації вагітних жінок, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, коли останні не мають право на утримання відповідно до положень ч. 1 ст. 84 СК України, яка надає відповідне право вагітним жінкам, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Проте власне цим й відрізняється законний шлюб з відповідним нормативним захистом та охороною від фактичних шлюбних відносин. Якщо законодавець у сфері утримання остаточно зрівняє правовий статус учасників фактичних шлюбних відносин із правовим статусом подружжя у зареєстрованому шлюбі, таким чином відбудеться повне нівелювання інституту шлюбу. Особисто мною запропоновані автором зміни до СК України у сфері утримання фактичного подружжя не підтримуються. Логічним, як на мене, видається погодитися з дисертантом виключно в частині надання учасникам фактичних шлюбних відносин права на укладення договору про надання утримання (с. 139 дисертації), що відповідає змісту ч. 2. ст. 9 СК України. Проте питання утримання логічніше було б прописати у договорі фактичного подружжя (назва пропонована дисертантом) з міркувань, висловлених мною раніше у п. 2 зауважень до рецензованого рукопису.

5) Здобувач невинувато залишив поза увагою таку категорію як цивільне партнерство, фрагментарно зазначивши про такий різновид фактичних шлюбних відносин на стор.34, 82 дисертації. Цивільне партнерство на сьогодні є тією інституцією, яка потребує осмислення перед її запровадженням у національне законодавство, та входить в предмет рецензованого кваліфікаційного дослідження. Відповідно до Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого постановою КМУ від 23.11.2015 р. № 1393-р. із змінами станом на 23.09.2020 р., в межах заходів попередження та протидії дискримінації планувалося на II квартал 2017 р. розробити та подати на розгляд Кабінету

Міністрів України законопроект про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права несвідчення проти свого партнера (пп. 6). Виконання запланованого не відбулося з різних причин. Тому відповідно до розпорядження КМУ від 23.06.2021 р. №756-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки» Мін'юст та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини до грудня 2023 року мають розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо усунення дискримінаційних положень, які можуть порушувати майнові та немайнові права партнерів, що не перебувають у шлюбі. З аналізу зазначених відомчих документів вбачається, що законодавець у найближчий час планує запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства. Реєстроване цивільне партнерство – це сучасний і відносно новий для міжнародного права правовий інститут, що є однією з гнучких форм регулювання відносин у сімейних парних союзах, незалежно від статі осіб, які в такому союзі перебувають. Реєстроване партнерство є певною проміжною формою між неформальним сімейним співжиттям і шлюбом. І досить своєчасним в межах виконання В.В.Лучковським дисертаційного дослідження було б висвітлення питання правової природи зареєстрованого цивільного партнерства у співвідношенні до нормативно визнаного СК України проживання жінки та чоловіка однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Без відповіді на сьогодні залишається питання – чи планується законодавцем заміна понять, чи все ж таки мова йде про дві самостійні підстави створення сім'ї як для гомосексуальних, так і для гетеросексуальних пар?

Підсумовуючи вище викладене, необхідно відмітити, що висловлені критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Проведений аналіз тексту кваліфікаційної наукової праці дозволив дійти висновку про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на використані джерела, дотримано вимоги законодавства України про авторське право, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. У рецензованому рукописі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертаційне дослідження на тему «Фактичні шлюбні відносини у сімейному праві» відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 року, а його автор Лучковський Валентин Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент :

кандидатка юридичних наук,

доцентка, адвокатка,

партнерка АО «Джаст Лоєрс»



М.В.Логвінова